

มหาสติปัญญา ๔ : กรณีศึกษาจากวรรณกรรมปัจจุบัน
ประเภทแนวคำสอนครูบาอาจารย์
Mahasatipatthana 4: A Case Study of Present Literature
on Lecturer Way

สร้อยญา โชติรัตน์^๑
Saranya Chotirat

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเพื่อวิเคราะห์เรื่องมหาสติปัญญา ๔ ว่าด้วยด้าน กายานุปัสสนาสติปัญญา เวทนานุปัสสนาสติปัญญา จิตตานุปัสสนาสติปัญญา ธรรมานุปัสสนาสติปัญญา วรรณกรรมที่ได้ศึกษา คือ วรรณกรรมยุคปัจจุบันที่ได้รับการตีพิมพ์ปีพุทธศักราช อยู่ในช่วง ๒๕๔๙ -๒๕๕๙ โดยเลือกวิเคราะห์ประเภทแนวคำสอนครูบาอาจารย์ จำนวน ๑๐ เล่ม เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการศึกษาพบว่า ด้านกายานุปัสสนาสติปัญญา พบว่า กายเป็นที่ตั้งของความรู้สึก กายเป็นที่ปฏิบัติธรรม เป็นที่ประชุมแห่งความจริง เพ่งกายตามรู้กาย นำลมหายใจเอาสติมาตั้งไว้และทำความรู้ตัว ผิกอิริยาบถใหญ่ย่อยการเคลื่อนไหวเป็นอุปกรณ์กรรมฐานสร้างความรู้สึกตัวและความตระหนักรู้อย่างมีสติ ด้านเวทนานุปัสสนาสติปัญญา พบว่า เน้นอารมณ์ปัจจุบัน ทำความรู้สึกตัว ผัสสะกระทบอายตนะภายในภายนอก มีสติตามรู้เวทนา เวทนาอาศัยรูปเกิด ประจักษ์เวทนาที่ไหนกำหนดที่นั่นให้รู้ทุกข์ที่ตั้งไว้ กำหนดอาการนาม ลักษณะต่างๆ สุข ทุกข์ อูเบกขา ต้องวางเป็นกลางให้มีสัมปชัญญะควบคุม สติกำหนดชัดจะเห็นอารมณ์ชัด ด้านจิตตานุปัสสนาสติปัญญา พบว่า ความบริสุทธิ์แห่งจิต จิตเดิมแท้ไม่ปรุงแต่ง สติกำหนดจิตตามรู้จิต ที่ตั้งแห่งการทำงานจิตคือกรรมฐาน จิตตภาวนาเครื่องมือพัฒนาจิตให้สูง

^๑ มหาวิทยาลัยแม่โจ้-แพร่ เฉลิมพระเกียรติ

๗๘ วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ มจร วิทยาเขตแพร่ ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๐)

ฝึกฝนจิตให้จิตตั้งมั่น จิตมองเห็นด้วยตาใจ ตื่นตระหนักรู้ สร้างดวงจิตด้วยปัญญา ด้านธรรมมา
นุสัสสนาสติปัญญา พบว่า ความเห็นแจ้งทางปัญญา มรรค ๘ อริยสัจ ๔ คือทางดับทุกข์
สัมมาทิฐิเป็นประธานได้ปัญญารู้ตามความเป็นจริง วิปัสสนาญาณ คือ ความเห็นแจ้งในรูปนาม
เครื่องกำหนดพิจารณาแจ่มแจ้งรู้เข้าใจในเหตุปัจจัยทั้งปวง เข้าใจสภาวะธรรมตามความเป็นจริง
พิจารณาไตรลักษณ์ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา

คำสำคัญ: มหาสติปัญญา ๔ แนวคำสอนครูบาอาจารย์

Abstract

The objective of this research article was to analyse Mahasatipatthana IV in term of Kayanupassanasatipatthana, Vedananupassanasatipatthana, Cittanupassanasatipatthana and Dhammanupassanasatipatthana. The samplings used the present literature that had published on ๒๐๐๖ – ๒๐๑๖ by selecting the concept of teacher about ๒๐ volumes. This work was a qualitative research and used the contents analytical method. The research showed that on Kayanupassanasatipatthana aspect was found that body was the establish of felling, the combination of truth, concentrated body, known body, brought the breath and concentrated mind and became aware, practiced the big bodily movement by digesting movement that was the instrument of Kammatthana for the aware and realized aware good mind. On the Vedananupassanasatipatthana aspect was found that it was emphasized the present emotion, be conscious of being, phassa touch inside ayatana and outside ayatana, had consciousness follow and known Vedana, Vedana reside in Rupa birth, where think incorrectly Vedana and aware that place for known the suffering, set the various characteristic name, happy, suffer, neutrality, made neutrality by making control awareness and mind clearly conduct, it will have clearly emotion. On the Cittanupassanasatipatthana aspect was found that the pure of mind was not think incorrectly, consciousness set mind, following mind awareness, setting of mind was Kammatthana, Cittabhavana was the instrument of mind development in higher rank, practiced the permanent mind, mind saw with mind eye, awareness and created the mind with the wisdom. On Dhammanupassanasatipatthana aspect was found that the enlightenment of wisdom as the Middle Part and the Four Noble Truth was the way of the stopping suffering, Sammadithi was the chair of wisdom and known following the truth. Vipassananana was the enlightenment in Rupa and Namma, the

๘๐ วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ มจร วิทยาเขตแพร่ ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๐)

instrument of knowing consideration in the all cause and factor, understood the natural condition to come true, considering the Three Characteristics ; Aniccam, Dukkham and Anatta.

Keywords: Mahasatipatthana IV, the Present Literature, Concept of Teacher

บทนำ

มหาสติปัฏฐาน ๔ เป็นพระสูตรในพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระสูตรต้นตปิฎก ที่มณิกาย มหาวรรค [๙.มหาสติปัฏฐานสูตร] ที.ม. เล่มที่ ๑๐ ข้อ ๓๗๒ ถึง ข้อ ๔๐๕ หน้า ๓๐๑-๓๔๐ กล่าวถึง ทางสายเอกที่นำไปสู่หนทางพ้นทุกข์ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ทางนี้เป็นทางสายเดียว เพื่อความหมดจดพิเศษของสัตว์ทั้งหลาย เพื่อความก้าวล่วงซึ่งความโศกและความรำไร เพื่ออัสตงดับไปแห่งทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุนิพพาน เพื่อกระทำพระนิพพานให้แจ้ง ทางนี้คือสติปัฏฐาน ๔ อย่าง สติปัฏฐาน ๔ อย่างเป็นไฉน ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นกายในกาย หนึ่งอย่างอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ นำอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียให้พินาศ เธอย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาหนึ่งอย่างอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ นำอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียให้พินาศ เธอย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตหนึ่งอย่างอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ นำอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียให้พินาศ เธอย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมหนึ่งอย่างอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ นำอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียให้พินาศ ทางนี้ คือ สติปัฏฐาน แปลว่า ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสติ หรือการปฏิบัติมีสติเป็นประธาน ๔ ประการ อะไรบ้าง คือ (๑) พิจารณาเห็น กายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ (๒) พิจารณาเห็น เวทนาในเวทนา ทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ (๓) พิจารณาเห็น จิตในจิตอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ (๔) พิจารณาเห็น ธรรมในธรรม ทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะมีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

ผู้ศึกษาวิจัยมีความสนใจในองค์ความรู้เรื่องมหาสติปัฏฐาน ๔ ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การสังเคราะห์วิทยานิพนธ์เรื่องมหาสติปัฏฐาน ๔ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยระหว่างปีพุทธศักราช ๒๕๔๐-๒๕๕๕” จำนวน ๕๕ เล่ม ผลการศึกษาพบว่า การสังเคราะห์ด้านกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน พบว่า วิธีการเจริญอานาปานสติฝึกกำหนดลมหายใจ เป็นคำสอนและวิธีการปฏิบัติสมบูรณ์ เป็นทั้งปริยัติ และปฏิบัติ เป็นทั้งสมณะกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน อานาปานสติเป็นพื้นฐานการเข้าฌานออกฌานรวดเร็วจึงเป็นบาทฐานการเจริญวิปัสสนา ซึ่งสอดคล้องกับระบบ “ยุบหนอ พองหนอ” เน้นธาตุลมเป็นหลักในการกำหนดคำว่า “หนอ” แยกรูปนามทำให้สมาธิชัดเจน สติกำหนดรู้รูปนาม ความรู้สึกตัวชัด ตรงกับ

สภาวะธรรมเป็นจริง ได้ปัญญาญาณ หลักการกำหนดสติอยู่กับลมหายใจ อากาโรพองยุบ เคลื่อนไหวกาย คำบริกรรม กำหนดต่อเนื่อง การสังเคราะห์ด้านเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน พบว่า การมีสติรู้เท่าทันเวทนาขณะเกิดขึ้น กำลังแปรปรวน ดับไป ตั้งสติจำแนกเวทนาขณะ เสวยอารมณ์ ทางกายและทางใจ ได้แก่ สุขเวทนา ทุกขเวทนา อทุกขมสุขเวทนา สอดคล้อง ความเป็นจริง ปัจจุบันอารมณ์ เห็นความเกิดดับเวทนา ผีกสติกำกับควบคุมความรู้สึกและ ความคิด เกิดวิปัสสนาปัญญา การสังเคราะห์ด้านจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน พบว่า การปฏิบัติให้ จิตอยู่ในฌาน สร้างฌานให้เกิด โดยการเจริญสมถกรรมฐานเพ่งอารมณ์บรรลุมาน จิตแนบไป กับอารมณ์เดียวทำให้วิปัสสนาภาวนาเกิดขึ้น แท้เดิมธรรมชาติจิตมีความบริสุทธิ์ จิตถูกปรุงแต่ง ด้วยกิเลสความคิด จึงต้องกำหนดรู้สภาวะธรรมตามความเป็นจริง กำหนดจิตเข้าไปรับรู้ จิตตั้งมั่น รู้เท่าทัน การสังเคราะห์ด้านธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน พบว่า มหาสติปัฏฐาน ๔ เป็นวิชาแห่ง ความพ้นทุกข์ที่พระพุทธเจ้าค้นพบแล้วนำมาสอนเพื่อการปฏิบัติภาวนาให้เกิดสติปัญญาความรู้ แจ่มใสไตรลักษณ์ สติปัฏฐานที่ตั้งสติกำหนดรู้รูปนามจุดมุ่งหมายเพื่อดับทุกข์ กำหนดอารมณ์ที่ เกิดขึ้นตามการตั้งสติรู้ตรงตามสภาวะปัจจุบันอารมณ์ตรงตามสมมติบัญญัติตามลำดับญาณ ๑๖ การสร้างความรู้ความเข้าใจปริยัติธรรมทำให้การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน นำเข้าสู่ฐานกาย ฐานเวทนา ฐานจิต เชื่อมโยงครบทั้ง ๔ ฐาน องค์ธรรมเครื่องเกื้อหนุน คือ อาตาปี สัมปชาโน สติมา การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน มี ๒ หลัก คือ ๑) แบบสมถยานิกะ (สมถะ) เป็นอุบายสงบ ใจ ๒) แบบวิปัสสนายานิกะ (วิปัสสนา) เป็นอุบายเรื่องปัญญา ได้ปัญญาเรียกว่า “วิปัสสนา ปัญญา”

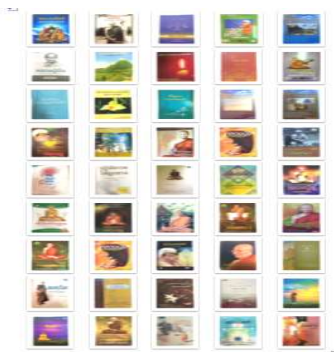
ดังนั้นเพื่อเป็นต่อยอดองค์ความรู้และขยายภาพกว้างขึ้นเรื่องมหาสติปัฏฐาน ๔ ในมุมด้านการศึกษาหนังสือวรรณกรรมที่เป็นอยู่ในยุคสมัยปัจจุบันที่เป็นอยู่กล่าวถึงเรื่องมหาสติ ปัฏฐาน ๔ ลักษณะอย่างไรบ้าง เนื้อหาสาระองค์ความรู้เป็นลักษณะอย่างไรบ้าง โดยอาศัย หนังสือวรรณกรรมเป็นฐานงานศึกษาวิจัยหรือสืบเรื่องมหาสติปัฏฐาน ๔ จากงานวรรณกรรม จึงได้จัดทำโครงการวิจัยเรื่อง “การสังเคราะห์วรรณกรรมเรื่องมหาสติปัฏฐาน ๔” นำมาสู่ บทความวิจัยเรื่อง “มหาสติปัฏฐาน ๔ : กรณีศึกษาวรรณกรรมปัจจุบันประเภทแนวคำสอนครู บออาจารย์”

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อวิเคราะห์เรื่องมหาสติปัฏฐาน ๔ ว่าด้วยด้าน กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน ธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน จากวรรณกรรมปัจจุบัน ประเภทแนวคำสอนครูบาอาจารย์ จำนวน ๑๐ เล่ม

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง คือ วรรณกรรมยุคปัจจุบันเรื่องมหาสติปัฏฐาน ๔ ที่ได้รับการตีพิมพ์ปีพุทธศักราช ๒๕๔๙ ถึง ปี ๒๕๕๙^[๓] ทั้งหมดวรรณกรรมจำนวน ๑๐๐ เล่ม โดยเลือกวิเคราะห์นำเสนอจำนวน ๑๐ เล่ม เป็นลักษณะจากวรรณกรรมแนวคำสอนครูบาอาจารย์ หมายความว่า คำสอนครูบาอาจารย์อธิบายเรื่องมหาสติปัฏฐาน ๔ ในภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติตามแนวทางและวิธีการคำสอนครูบาอาจารย์ บทความวิจัยเรื่อง “มหาสติปัฏฐาน ๔ : กรณีศึกษาวรรณกรรมปัจจุบันประเภทแนวคำสอนครูบาอาจารย์” เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยภาพรวมเรื่อง “การสังเคราะห์วรรณกรรมเรื่องมหาสติปัฏฐาน ๔”

ภาพที่ ๑ สํารวจและรวบรวมเรื่องมหาสติปัฏฐาน ๔ ประเภทแนวคำสอนครูบาอาจารย์ จำนวน ๔๕ เรื่อง

ภาพที่ ๒ วิเคราะห์นำเสนอ บทความวิจัยวรรณกรรม จำนวน ๑๐ เรื่อง

เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล

ประเภทสื่อ	วัตถุประสงค์	
	ชื่อนักสื่อ	ก
	ผู้เขียน	
	ที่จัดทำ/ปีพิมพ์	
	สำนักพิมพ์	

ที่พิมพ์/จัดพิมพ์โดย

๒

ขนาดของวารสารเล่มของมหาวิทยาลัย ๔				
ขนาดความหนา	กม	มม	มม	มม
ชนิด				
เนื้อหา				
เรื่อง				

๓

ภาพที่ ๓ เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลงานวิจัย

๔

ชั้นตอนที่ (๕) สรุปผลการศึกษา		
เพื่อให้ข้อสรุปขององค์การศึกษาระบบการวัดผลเป็นระบบความคิด และระบบเรียนรู้อารมณ์ตนเองมีความคิดผู้ศึกษาได้มีประเด็นวิจัยเชิงคำนวณ แสวงหาคำตอบที่นำไปสู่ข้อสรุปของกิจกรรมการเรียนรู้		
ข้อ	ประเด็นคำถาม	คำตอบ
ข้อ ๑	สาระเนื้อหา	ข้อสรุป (๑)
	- จุดเด่น จุดเน้น เนื้อหาสาระที่ถูกต้อง ๔ เป็นอย่างไร	
	- ด้านคุณวุฒิของบุคลากรผู้สอน ด้านความรู้ของบุคลากรผู้สอน ด้านจิตวิทยาของบุคลากรผู้สอน ด้านอารมณ์ของบุคลากรผู้สอน	
ข้อ ๒	องค์ความรู้	ข้อสรุป (๒)
	- ความรู้ที่ถึง ๓ วรรณกรรมเรื่องทางสติปัญญา ๔ เป็นอย่างไร	
	- เป็นอย่างไร มีประเด็นเป็นอย่างไร	
	- สรุปแนวคิด หลักการ และวิธีการ ฉบับเชิงอธิบาย เรื่องทางสติปัญญา ๔ เป็นอย่างไร	
ข้อ ๓	กลวิธีการประเมินผล	ข้อสรุป (๓)
	- วิธีการเขียน แต่ง เขียนเรื่อง ทวนหรือวรรณกรรม เป็นอย่างไร	
	- จุดเด่น จุดเน้น วรรณกรรมที่ศึกษาไว้ ทำเป็นสิ่งของ และทำเป็นเรื่องราว ความหมาย ประเด็นความรู้เป็นลักษณะอย่างไร	
ข้อ ๔	แนะนำหนังสือวรรณกรรม	ข้อสรุป (๔)
	- บทวิจารณ์ ๓๒ ผู้เขียน วิธีมี ความคิดที่ประการใด	
	- ผู้ศึกษา มีความคิดเห็นอย่างไร	

ภาพที่ ๔ คำถามเพื่อนำไปสู่ผลการวิจัยเป็นบทสรุปวรรณกรรม

ผลการวิจัย

วรรณกรรมแนวคำสอนครูบาอาจารย์ หมายความว่า คำสอนครูบาอาจารย์อธิบายเรื่องมหาสติปัญญา ๔ ในภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติตามแนวทางและวิธีการคำสอนครูบาอาจารย์ แบ่งเป็น “แนวความคิด” หมายถึงเน้นเรื่องอะไร ภาย เวทนา จิต ธรรม “หลักการ” เป็นการอธิบายความอย่างไร สาระสำคัญที่ยึดถือเป็นแนวปฏิบัติ “สาระสำคัญ” วิธีการปฏิบัติคือ บรรลุผลการปฏิบัติตามขั้นตอน จำแนกเป็นด้านกายานุปัสสนาสติปัญญา เวทนานุปัสสนาสติปัญญา จิตตานุปัสสนาสติปัญญา ธรรมานุปัสสนาสติปัญญา โดยแสดงเรื่องวรรณกรรม

อภิปรายผลการวิจัย

๑) วิเคราะห์เรื่องมหาสติปัญญา ๔ ผลการศึกษาพบว่า

๑.๑) ด้านกายานุปัสสนาสติปัญญา พบว่า ร่างกายเป็นที่ตั้งของความรู้สึก ศิลปวิธีที่จะรักษากายวาจาใจ ภายเป็นที่ปฏิบัติธรรม เป็นที่ประชุมแห่งความจริง เพ่งกาย ตามรู้กาย นำลมหายใจเอาสติมาตั้งไว้และทำความรู้ตัว ฝึกอิริยาบถใหญ่ย่อย การเคลื่อนไหวเป็นอุปกรณ์กรรมฐานสร้างความรู้สึกตัวและความตระหนักรู้อย่างมีสติ

๑.๒) ด้านเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน พบว่า เน้นอารมณ์ปัจจุบัน ทำความรู้อีกตัว ผัสสะกระทบอายตนะภายในภายนอก มีสติตามรู้เวทนา เวทนาอาศัยรูปเกิด ประจักษ์เวทนาที่ ไหนกำหนดที่นั่น ให้รู้ทุกข์ที่ตั้งไว้ กำหนดอาการนามลักษณะต่างๆ สุข ทุกข์ อุเบกขา ต้องวาง เป็นกลางให้มีสัมปชัญญะควบคุม สติกำหนดชัดจะเห็นอารมณ์ชัด

๑.๓) ด้านจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน พบว่า ความบริสุทธิ์แห่งจิต จิตเดิมแท้ไม่ปรุงแต่ง สติกำหนดจิตตามรู้จิต ที่ตั้งแห่งการทำงานจิตคือกรรมฐาน จิตมองเห็นด้วยตาใจจิตตภาวนา เครื่องมือพัฒนาจิตให้สูงฝึกฝนจิตให้จิตตั้งมั่น ตื่นตระหนักรู้ สร้างดวงจิตด้วยปัญญา

๑.๔) ด้านธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน พบว่า ความเห็นแจ้งทางปัญญา มรรค ๘ อริยสัจ ๔ คือทางดับทุกข์ สัมมาทิฐิเป็นประธานได้ปัญญารู้ตามความเป็นจริง วิปัสสนาญาณ คือ ความเห็นแจ้งในรูปนาม เครื่องกำหนดพิจารณาแจ่มแจ้งรู้เข้าใจในเหตุปัจจัยทั้งปวง เข้าใจ สภาวะธรรมตามความเป็นจริง พิจารณาไตรลักษณ์ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา

๒) ลักษณะวรรณกรรมปัจจุบันเรื่องมหาสติปัฏฐาน ๔ จากจำนวน ๑๐ เรื่อง วรรณกรรม ผลการศึกษาพบว่า

๒.๑) การศึกษาหนังสือวรรณกรรมแต่ละเรื่อง สิ่งที่น่าสนใจไม่ได้คือ การเทียบเคียง องค์ความรู้เดิมที่มีอยู่ในตัวผู้ศึกษาวิจัย ทั้งเรื่องภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ วิเคราะห์ผลดีคือทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจปัญหาในประเด็นเรื่องศึกษา แต่วิเคราะห์ผลไม่ดีคือ อะไรที่เป็นเรื่อง ประเด็นไม่สอดคล้องกับความรู้ความเข้าใจเดิม ต่างกันไปมาก ทำให้มีความเข้าใจยาก จึงให้ เทคนิคการศึกษาที่ว่า ทำความเข้าใจวางใจเป็นกลาง สิ่งใดเห็นถ้าอะไรตรงข้ามกับความเชื่อเดิม ความรู้ ก็อย่าไปคัดค้านและอย่าไปยอมรับ

๒.๒) การสื่อสารเรื่องมหาสติปัฏฐานผ่านลายลักษณ์อักษรวรรณกรรม สังเกตว่า เมื่อ อ่านแล้วศึกษาแล้วมีความสุข หรือ เมื่ออ่านแล้วรู้สึกอึดอัดปนความทุกข์ หมายถึงการถ่ายทอด ไปยังผู้อ่าน การสื่อสารภาษาทางธรรมย่อมเข้าถึงธรรม ความหมายภาษาธรรม คือ การเข้าถึง การเข้าใจ การนำไปลงมือปฏิบัติเพื่อความแจ่มแจ้ง ถ้าคิดยึดติดภาษาสมมติบัญญัติจะเข้าใจ ยากมีผลต่อการปฏิบัติธรรมเรื่องมหาสติปัฏฐาน ๔ ติดขัดด้วยความลึกลับสับสนในธรรม ต้องปฏิบัติโดยไม่สนใจสมมติบัญญัติ แล้วเข้าใจว่าภาษาธรรมไม่มีคำว่าภาษา

๒.๓) ข้อจำกัดงานวิจัยเรื่องนี้ เป็นมุมมองแบบภาพกว้างไกลวรรณกรรมหลายเรื่อง ทำให้การมองเห็นอย่างกว้างแต่ไม่ลึกซึ้งแต่ละเรื่อง เราก็ไม่มองเห็นความแตกต่างออกไป

๘๖ วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ มจร วิทยาเขตแพร่ ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๐)

ความเหมือนกันระเบียบการเข้าถึงเรื่องมหาสติปัญญา ๔ เป็นเรื่องยาก ต้องอาศัยเทคนิคทางวิชาการหรือเทคนิคงานวิจัย ทำให้มีความเหมาะสมกับยุคสมัยของผู้คนปัจจุบัน ครูบาอาจารย์ที่ยังคงมีชีวิตในยุคปัจจุบัน กับครูบาอาจารย์มรณภาพไปแล้ว มีความแตกต่างกันเรื่องคำอธิบายเรื่องมหาสติปัญญา ๔ ความเข้าใจเข้าถึงจะเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัยความสมัยใหม่ของยุคสมัย

๒.๔) เรื่องมหาสติปัญญา ๔ ไม่อาจเข้าใจด้วยการศึกษาจากการอ่านวรรณกรรมเพียงอย่างเดียว ต้องทำการเรียนรู้และทดลอง ทดสอบ จากการปฏิบัติตามแนวทาง เป็นเรื่องที่ยากที่สุด

เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย**. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้า สิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

สร้อยญา โชติรัตน์. “การสังเคราะห์วิทยานิพนธ์เรื่องมหาสติปัญญา ๔ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยระหว่างปีพุทธศักราช ๒๕๔๐-๒๕๕๕”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต** (สาขาพระพุทธศาสนา). บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

สร้อยญา โชติรัตน์. **การสำรวจวรรณกรรมปัจจุบันเรื่องมหาสติปัญญา ๔**. บทความวิจัย. การประชุมวิชาการระดับชาติ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ครั้งที่ ๔ “งานวิจัยเพื่อพัฒนาท้องถิ่น” สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ วันที่ ๑๐ มีนาคม, ๒๕๖๐.

